

hayvanların yakaladıkları avdan yemeleri gerekir. Bu onların eğitilmiş olduklarının işaretidir. Hadis-i şerifte, "(Köpek tuttuğu avdan yerse) bu durumda ondan sen yeme. Çünkü o avı senin için tutmamış, kendisi için tutmuştur" buyrulmaktadır (Buhârî, "Zebâ'ih", 2; Müslim, "Şayd", 2, 3). Avcı kuşlara gelince, onlar avladıklarından yeseler de bir mahzuru yoktur. Mâlikîler'deki hâkim görüğe göre ise av köpeği avından yese de yemese de avladığı yenir. 6. Avda kullanılan silâhların kesici, delici cinsten olması lâzımdır. Sopa ve taş gibi darbeyle hayvanı öldüren, yara açmayan silâhlarla av yapılmaz.

Bu şartlar, avın avcı hayvan tarafından öldürülmesi durumunda aranmaktadır. Avcının ava ölmeden önce yetişmesi ve onu usulüne uygun olarak kesmesi halinde ise bu gibi şartlar aranmaz.

Av Hayvanı ile İlgili Şartlar. 1. Avın eti yenen bir hayvan olması gerekir. Hanefîler'e göre, köpek dişleriyle avını parçalayan vahşi hayvanları, tırnaklı ve pençeli yırtıcı kuşları, yaratılıştan iğrenç bulunan fare, yılan, kurbağa cinsinden hayvanları ve haşereleri, balık dışındaki deniz hayvanlarını yemek haramdır. Ancak başka bir şekilde bunlardan istifade söz konusu ise bu durumda avlanmalarında bir mahzur yoktur. Mâlikîler'e göre bütün deniz hayvanlarının, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise kurbağa dışındaki deniz hayvanlarının etleri yenilebilir (bk. HAYVAN). 2. Av hayvanının evcil bir hayvan olmaması gerekir. Evcil hayvanlar için avlanmak söz konusu değildir, onlar dinî esaslara uygun olarak kesilir. Yalnız yukarıda belirtildiği gibi evcil bir hayvan kaçarsa bütün gayretlere rağmen yakalanamazsa veya bir kuyuya düşer ve çıkarılamazsa silâhla öldürülebilir. Çünkü bu durumda ihtiyarî boğazlama imkânsız hale gelmiş demektir. Buna karşılık geyik vb. hayvanlar da ehlileştirilmişlerse artık av yoluyla öldürülemezler. 3. Yaralanan av hayvanının kesilmeden önce ölmesi durumunda ölümünün sebebi aldığı yara olmalıdır. Bu yüzden değil de başka sebeple ölürse eti yenmez. Yaralandıktan sonra suya düşerek boğulan veya bir yamaçtan yuvarlanarak ölen hayvanın durumu da aynıdır. Vurulan hayvan doğrudan yere düşer de bu sadme sebebiyle ölürse bu durumda eti yenir, zira bundan sakınmak mümkün değildir. 4. Av hayvanı yaralı olarak ele

geçirilir ve kesme imkânı da olursa usulüne uygun olarak kesilmelidir. Bu imkân varken avcının kusuru yüzünden kesilmezse eti yenmez. Sağ olarak ele geçirilmekle birlikte bu sırada can çekişmekte ise ayrıca kesilmesi gerekmez. Hanefîler, almış olduğu yara ile yarım gün veya daha fazla yaşayacak durumda olan hayvanın kesilmesi gerektiği görüşündedirler. Çünkü bu durumda ihtiyarî boğazlama imkânı vardır. İztirarî boğazlama ise ancak ihtiyarî boğazlamanın mümkün olmadığı durumlarda geçerlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Zebâ'ih", 2, 4, 7, 10; Müslim, "Şayd", 1, 2, 3, 4, 5, 8; Cessâs, *Ahkamü'l-Kur'an*, II, 315; Serahsî, *el-Mebsû't*, XI, 220-224, 236, 240, 241, 243, 244, 253; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-muc-tehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), I, 389 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Riyad 1401/1981, III, 506, 507; VIII, 540, 546-552, 554, 556, 558, 562, 575, 576, 596; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, V, 4, 5, 9, 10; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 317; Şirbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, Kahire 1958 — Dimaşk, ts. (Dârü'l-Fikr), IV, 272; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ğadir*, Kahire 1389/1970, X, 110 vd.; Buhûfî, *Keşşâfû'l-ğınâ*, VI, 213 vd.

MEHMET ŞENER

AVÂLİ

(العوالى)

Âlî isnadla rivayet edilen hadisleri toplayan kitap türü.

Avâlî, âliye kelimesinin çoğulu olup "bir şeyin üst tarafı, mızrağın yarından yukarı kısmı" anlamına gelmektedir. Medine'nin doğusunda bulunan 2-3 mil uzaklıktaki köylere de âliye denmektedir (bk. Ebû Dâvûd, "Şalât", 5).

Hadislerin en eski rivayetlerine (âlî isnad) sahip olma arzusu daha sahâbe döneminde başlamıştır (Hatîb, II, 223). Muhaddislerin büyük ilgisini çeken âlî isnadlı hadisleri, konularını dikkate almaksızın müstakil kitaplarda toplamayı hedef alan avâlî kitapları erken bir devirde telif edilmeye başlanmıştır. Hişâm b. Urve'nin kaleme aldığı *el-'Avâlî min hadîsi Hişâm b. 'Ömer* (Zâhiriyye Ktp., nr. 61), bildiği kadarıyla bu nevin ilk mahsulüdür. Avâllilerin telif tarzları ve hedefleri arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: 1. Bir hadisi esas alıp o hadisin âlî isnadlı rivayetlerini toplayanlar. Hişâm b. Urve'nin adı geçen *el-'Avâlî*'si bunun bir örneğini teşkil eder. 2. Bir hadis imamının âlî isnadlı hadislerini toplayanlar.

Eyyûb b. Abdullah el-Firebrî'nin, Buhârî'nin âlî isnadlı hadislerini topladığı *el-'Avâlî's-şihâh*'i (Zâhiriyye Ktp., nr. 70/4) ile İbn Hacer el-Askalânî'nin *Avâlî İmâm Müslim*'i (nşr. Muhammed el-Meczûb, Tunus 1973; Kemal Yûsuf el-Hut, Beyrut 1985) bu türün örneklerindendir. 3. Herhangi bir hadis imamını esas almaksızın âlî isnadlı hadisleri toplayanlar. Ebû Zekerîyyâ el-Müzekkî'nin *el-'Avâlî*'si (Zâhiriyye Ktp., nr. 40/8) bu türdendir. 4. Hadis râvilerinden belli bir tabakanın âlî isnadlı hadislerini toplayanlar. Ebû Mûsâ el-Medîni'nin *'Avâlî't-tâbi'in*'i böyledir. 5. Kırk hadisten meydana gelen avâlliler. İbrâhim b. Hasan el-Kürdî'nin *Cenâhu'n-necâh bi'l-'avâlî's-şihâh*'i (Köprülü Ktp., nr. 297/1) bu türe örnek teşkil eder.

Adları avâlî olmamakla beraber senedlerindeki râvi sayısına göre sünâiyyât, sü-lâsiyyât, rubâiyyât..., uşâriyyât gibi isimler alan eserler de âlî isnadlı hadisleri toplamak maksadıyla kaleme alınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, "aly" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "aly", "avl" md.leri; Ebû Dâvûd, "Şalât", 5; Hatîb, *el-Câmi' li-ağlâkî'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*, Riyad 1402/1982, II, 223; *Keşşâfû'z-zunûn*, I, 1178-1179; Serkis, *Mu'cem*, I, 153; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 164-165; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 869; Tercid Tercemesi, I, 191; Sezgin, *QAS*, I, 89, 126, 227; a.m.f., *Buhârî'nin Kaynakları*, İstanbul 1956, s. 306; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mû'el-lifin*, XI, 76; Şâkir Mahmûd Abdülmün'im, *İbn Hacer el-Askalânî*, Bağdad 1978, I, 389-390; Münecid, *Mu'cem*, IV, 18.

AHMET YÜCEL

AVÂLİM

(bk. ÂLEM).

AVAM

(العوام)

İnanç ve ibadetleri genellikle taklide dayanan, dinin şekil ve merasimlerinin ötesine geçemeyenler için kullanılan bir tasavvuf terimi.

Sözlükte "halk, sıradan insanlar" anlamına gelen avam âlim, filozof ve mutasavvıf, hatta idareci gibi zümrelerin kendilerinden olmayan çoğunluk için kullandıkları bir terim olmuştur. Karşıtı havas*tır.

Avam-havas ayırımına en çok yer veren mutasavvıflara göre avam, genellikle

amelî ve nazarî bakımdan şeriatın zâhîrine, ibadetlerin şekli erkân ve merasimlerine önem verir. Bundan dolayı mutasavvıflar, "rûsûm ulemâsı" diye adlandırdıkları şeriat âlimlerini de çoğunlukla avamdan saymışlardır. Onlara göre avamın dinî faaliyetlerinde temel motif, ruhî yücelme yerine cennet ümidi ve cehennem korkusu gibi hissî talep ve kaygılardır. Avam her ne kadar şeriatın zâhîrî hükümlerine ve temel fıkıh kaidelelerine riayet ederse de ruhî yücelme ve Allah'a yakınlaşma gibi yüksek hedeflerden ziyade dünya ve âhiret nimetlerinden faydalanma eğilimindedir. Bu sebeple sûfiler avamın tevekkülü ile havassın tevekkülü arasında kesin bir fark görürler (Serrâc, s. 78-79; Gazzâlî, *İhyâ*², IV, 247, 261). Eşyanın hakikatini dış tezahürlerde arayan avamın, gerek Kur'ân-ı Kerîm'in gerekse tabiat kitabının dış ifade ve görünüşlerinin arkasındaki sırları **müşahade*** ve **mükâşefe*** gibi bir kaygısı yoktur. Havassın nefis tasfiyesini, hallerini ve makamlarını yaşamadığı için derunî tecrübe, sezgi gücü ve zevk yoluyla ulaşılan yüksek hakikatleri keşfetmekten âcizdir. Esasen Gazzâlî ve daha birçok mutasavvıflara, hatta filozoflara göre avam fitrî yapısı itibarıyla de havassın zekâ ve sezgisinden mahrumdur. Bundan dolayı Sünnî çizgiyi takip eden sûfilerle bu çizgiden az veya çok ayrılan sûfiler, havassın özelliklerinde farklı düşünmekle birlikte, avamın en iyilerine bile havassa göre ikinci derecede kıymet vermişlerdir. Hatta mutedil mutasavvıflar bile aşktan, derunî zevkten habersiz, ahlâkî arınma ve yücelme cehdi göstermeyen fakih ve kelâmcıları da avamdan saymışlardır. Cüneyd-i Bağdâdî, Gazzâlî, İbnü'l-Arabî gibi ünlü mutasavvıflara göre kelâm şerefli bir ilimdir, fakat insanların pek azının bu ilme ihtiyacı vardır. Gazzâlî, her beldede sadece kelâm ilmiyle meşgul olacak birinin bulunmasını gerekli görür (*İhyâ*², I, 99). Kelâmcılar, istidlâl ve burhana dayanan metotlarıyla ancak "avamın tevhidi"ne, başka bir tabirle "itikad tevhidi"ne ulaşabilirler. Âriflerin ulaştığı tevhid ise "havassın tevhidi" yani "şühûd tevhidi"dir (Serrâc, s. 409). Gazzâlî avamın tevhidini "lâ ilâhe illallah", havassın tevhidini de "lâ ilâhe illâ hû" sözleriyle ifade eder (*Mışkâtü'l-envâr*, s. 60-62). Birinci tevhidde Allah'ın varlığı karşısında "şey"lere de gerçek varlık tanıyan avamın, sathî bilgisi, ikinci tevhidde ise "şey"lere gerçek ve müstakil varlık tanımayan, onla-

rı tek hakikat olan "nurların nuru"ndan tecellîler sayan havassın bilgisi ifade edilmiştir.

Şer'î hükümler genele ait hükümler olup peygamberler de dahil herkes bunlara uymak zorundadır. Ancak mutasavvıflara göre Hz. Peygamber'in genel tavır yanında bir de özel halleri vardır. O birinci durumu itibarıyla avama, ikinci durumu itibarıyla havassa örnektir. Sûfiler onun bu özel hallerinin genel hallerinden üstün olduğuna inanırlar. Böylece sûfiler ilk dönemlerden itibaren müslümanları avam ve havas diye ikiye, bazan da avam, havas ve havâssü'l-havâs şeklinde üçe ayırmışlardır (Gazzâlî, *Mışkâtü'l-envâr*, s. 41, 92). Bu tabakaların en aşağısında bulunan avam, dinî hükümleri câiz olup olmaması açısından değerlendirebilir ve te'vil yoluyla **ruhsat*** imkânı arar. Havas (veya evâsıt), ruhsattan çok **azîmet*** e ağırlık verir. Havâssü'l-havâs (ârifler) ise dinî hükümleri ötekilerin sezeemediği bütün incelikleriyle en iyi şekilde anlar ve uygular. Avamın dinî bilgileriyle havassın bilgileri arasında daima fark vardır; hatta bazan ziddiyet bulunur. Rivayete göre Zünnün el-Misrî üç defa mânevî sefer yapmış ve her seferinde üç ayrı ilimle dönmüş; ilkinin (avamın bilgisi) herkes kabul etmiş, ikincisini (havassın bilgisi) avam reddetmiş, üçüncüsünü ise (havâssü'l-havâssın bilgisi) iki zümre de reddetmiştir. Sûfilere göre Cüneyd-i Bağdâdî'nin tasavvufu kilitli kapılar ardında anlatması, "ene'l-Hak" diyen Hallâc'ın idam edilmesi, avamın havassa ait bilgileri kavrayamamasından ileri gelmiştir.

İbadette şekilden ziyade niyet ve ihlâsa önem vermek, nefis tezkiyesini ve ahlâkî kemali hedef edinmek, az çok farklı metotlarla da olsa mutlak hakikati arama ve bulma aşkına sahip olmak noktalarında mutasavvıflarla İslâm filozofları arasında göze çarpan yakınlık, avam-havas ayırımında da kendini gösterir. İslâm felsefesinde, dinin itikad, amel ve diğer sahalarıyla ilgili tâlimatını taklit yoluyla benimseyen, naslarla bildirilen mâlumatı akıl süzgecinden geçirmeden kabul eden müslümanlara avam, bilgi ve inanç konularını aklî delillere dayandıranlara da havas denilmiştir. İbn Miskeveyh'e göre havassı avamdan ayıran şey felsefe sevgisidir (*Tehzîbü'l-aḥlâḳ*, s. 83). Fârâbî'nin "zayıf ruhlar" dediği avam, yaratılışları itibarıyla bütün müsbet faaliyetleri bir arada ve eksiksiz yürütme kapasitesinden yoksundur.

Bu sebeple İbn Sînâ avamı "yeteneksiz (ebleh) nefisler" şeklinde vasıflandırır. Kendi aslî cevherlerine uygun saadete iştîyak duymayan bu nefisler, feyiz ve ilham mertebesine yükselen, ulvî âlem veya faal akıl ile **ittisâl*** kuran "kutsî ve temiz nefisler"den daha aşağı bir mertebededir. Dolayısıyla avam ile havassın saadeti de bedbahtlığı da (şekâvet) birbirinden farklıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

*Resâ'ilü İḥvânî's-şafâ*², Beyrut 1376-77 / 1957, III, 511-512; Serrâc, *el-Lûma*^c, s. 78-79, 409; Sülemî, *Ṭabakât*, s. 71, 263; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-aḥlâḳ*, [baskı yeri yok] 1328, s. 83; İbn Sînâ, *eş-Şifâ*², II, 427-432; Hücvîrî, *Keşfü'l-maḥcûb* (nşr. İ. Abdülhâdî Kindîl), Kahire 1974-75, I, 226, 245; II, 541, 569; Gazzâlî, *İhyâ*², I, 99; IV, 247, 261; a.mlf., *Mışkâtü'l-envâr* (nşr. Ebü'l-Alâ Affîfî), Kahire 1964, s. 41, 60-62, 92; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, I, 148, 154-156, 161; İbrâhîm Medkûr, *Fî'l-Felsefeti'l-İslâmiyye*, Kahire 1983, I, 37-38; II, 72, 84.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

AVÂMİL

(bk. el-AVÂMİLÜ'L-MÎE).

el-AVÂMİLÜ'L-MÎE

(العوامل المائة)

Arapça'da

kelimelerin irabına tesir eden âmillerin özeti mahiyetindeki kitaplara verilen genel ad.

Avâmil âmil kelimesinin çoğulu olup Arapça'da "terkip ve cümle içerisindeki kelimelerin irabına tesir eden unsurlar" demektir. "100 âmil" anlamına gelen el-avâmilü'l-mîe ifadesi, zamanla, nahiv konularını âmil-mâmul esasına göre tasnif ederek kısaca inceleyen kitap türünün adı olmuştur. Nahiv ilminin özünü oluşturan âmil-mâmul münasebeti üzerine, Emevîler devrinden itibaren, *el-Avâmil*, *el-Avâmilü'l-mî'e*, *Mî'etü 'âmil*, *Avâmilü'l-i-râb*, *el-Muḥtaşar (fi'n-naḥv)*, *el-Muḥaddime (fi'n-naḥv)* adlarıyla küçük çapta birçok kitap yazılmıştır. Nahiv muhtasarları serisinin ilk eseri olan *el-Avâmil (fi'n-naḥv)*, Halîl b. Ahmed'e (ö. 170/786) nisbet edilmiştir. Yine Kisâfî'nin *Râ'îyye* diye bilinen aynı addaki manzum risâlesi, Ebû Ali el-Fârîsî'nin *el-Avâmil (ü'l-mî'e)* veya *Muḥtaşaru 'Avâmilü'l-i-râb* adlı eseri (GAS, IX, 107) bu türün ilk mahsullerinden sayılır. Bunlardan sonra ise Abdülkâhîr el-Cürcânî'nin büyük bir şöhrete sahip olan